

הקדמה ראשונה לאגדות דרבה בר בר חנה א

באגדות רבה בר בר חנה טמונים כל הסודות הגדולים

[א] באגדות אלו שבפרק הספינה בבא בתרא, ובאגדות דסבא דבי אתונא (מסכת בכורות) טמונים עיקרי הסודות. עיקר העסק כאן בפרק זה הוא הים, והים הוא דבר המכסה ומעלים, כלשון רש"י בשבת (דף קא): "בקיעת דגים לא שמה בקיעה - לפי שאינן נראין". העומד ביבשה ורואה את הים מקופיא נראה לו הים נקי וריק, וכל מה שבתוכו הוא מכוסה ואינו נראה. זהו הרמז שהסודות הגדולים גנוזים בפרק השייך לים. הסודות שעוסקים בהם כאן הם סודות הים, המדבר, ובסוף הסודות הגדולים של הלוייתן.²

א בס"ד התחלתי אור לר"ח אייר, ט"ו למטמונים, ה'תשע"א.

ב. שיעור א'

ג. ונביא כאן דוגמא קטנה מסוגיית הלוייתן: על הלוייתן אמרו בגמ' (ע"ז דף ג:): שהקב"ה "משחק עם הלוייתן שנאמר לויתן זה יצרת לשחק בו", והוא דבר תמוה מאד. אלא שהפירוש של תיבת לויתן הוא לשון ליווי, וכוונת הגמ' שהקב"ה כביכול ברא את הבריאה כדי שתתלוו אליו. סוד הלוייתן הוא הגילוי שעיקר רצונו בעולם הוא שיהיה עולם, ואין לרצון הזה שום תכלית אחרת. עניינו של משחק הוא שהתכלית נמצאת בפעולה עצמה מניה וביה, אדם המשתעשע אינו חפץ בתכלית אחרת חוץ מהשעשוע עצמו, זהו ענין השחק, דשחק הוא פעולה שאינה נעשית לשם מטרה חיצונית אלא לשם הפעולה עצמה, פעולה ללא תכלית אחרת.

התורה נקראת ג"כ משחק ושעשוע, לשון הפסוקים במשלי (פרק ח') "אהיה אצלו אמן ואהיה שעשעים יום יום משחקת לפניו בכל עת, משחקת בתבל ארצו ושעשעי את בני אדם" וזהו לשון "שעשוע", לשון "ואל מנחתו לא שעה" (בראשית ד, ה), פנייה. שעשוע הוא פעמיים שעה-פנייה, כביכול פנייה אל פנייה, שכל תכלית הפניה הוא לשם הפניה עצמה. בורא העולם חפץ בעולם ובתורה לא לשם מטרה אחרת אלא לשם העולם עצמו.

סודות אלו מדברים על הדרגות העליונות הגבוהות הנקראות רצון, שם, ברצון האמיתי, סוף דבר הוא שכל דבר נברא לשם עצמו של דבר, ולא לשום תכלית אחרת. הקב"ה רצה את העולם מכיון שזהו תכלית רצונו - כך עלה ברצונו בלא סיבה אחרת המתגלית "כי באלה חפצתי", זהו סוד הרצון האמיתי שאין לו תכלית אחרת מלבד הרצון עצמו. זה נקרא לויתן - דבר שאותו הוא רוצה. במערכות יותר נמוכות שם הרצון מביא לדבר אחר אבל לא ברצון עצמו (הרמב"ם במורה מאריך בענין זה בפרקים של בקשת התכלית, ועי' לשם בהקדמה לספר הכללים דמבאר את שיטת הרמב"ם בזה בארוכה).

לב נחותי ימא

התלמוד בבלי כולל את כל התורה שנמסרה למשה מסיני, וכן את כל התורה שמשנה מסר ליהושע, ויהושע לזקנים וכו', עד ארבעים דורות שממשה ועד רב אשי, דהכל כלול בתלמוד, מקצה גלגל העליון ועד טבור הארץ. וא"כ גם סודות התורה צריכים להיות כלולים בתלמוד בבלי.

הטעם שדברי תורה אלו מוסתרים בלשון מבוזה ביותר - חטא מי מריבה

[ב] **והנה** אגדתות אלו מוסתרים בלשון משונה ביותר, בסיפורים שאין להם שום מובן. וצריך ביאור, מדוע דברי האגדה אלו כתובים בצורה הנראית כדברי הבאי בעלמא. הרי ברור שבאים לגלות כאן דברי תורה, וא"כ מדוע דברי תורה אלו אינם מתגלים כדרך שמתגלים שאר דברי תורה שהם בגלוי, ומהו הטעם שצריך שדברי תורה אלו יהיו מלובשים בלבושים הנראים מתמיהים לכל מתבונן. ואין די ליישב שעשו כן מפני שרצו להסתיר הדברים¹, דא"כ היה אפשר לדבר ברמזים. אך הצורה שבה נכתבו הדברים הם כסיפורים בעלמא שאין להם מובן, ונראים כדברים בעלמא ח"ו.

טעם הדבר, ביאר הגר"א בכמה מקומות (בליקוטים, ובתיקוני זהר דף ע"ב ע"ש בארוכה²), והסתר זה הוא בסוד הגלות. שורש הדבר מתחיל בכך שמשנה רבינו היכה

ד. עיין בהקדמה הבאה שהאריך רבינו בסוף הדברים שיש ענין של "זה שמי לעלם" לכתוב את הדברים בדרך של הסתר.

ה. וכן מפורש בארוכה בפירוש הגר"א היכלות דף רנד ע"ב (יהל אור דף כח ע"ד) וז"ל שם: "ואילו דבר אל הסלע אז היה יוצא מים בלי טרחא ויצאו מים רבים - הסוד שבתוכו. אבל בשביל שהכה יצא טפין טפין כנ"ל, והסוד גנוז וקבור שם, ולא ידע איש את קבורתו כנ"ל. ולית להו רשו לאפקא מינה כו' וכמ"ש שם דף ר"פ ע"א (ח"ג רפ, א) "ומה דאתמר בך ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה ווי לאינון אטימין לבא סתימין עיינין דלא ידעי קבורה דילך דהוות אנת בעי רחמי מקוב"ה דלא ייעול לך בההוא קבורה דבה אנת מתקרי מת הה"ד משה עבדי מת כו' אלא הכא רזא רברבא, קבורה דיליה בצלמא דלאו הגונה ליה דאיהי ארץ ציה ועיף בלי מים, ולית מים אלא תורה, ובה לא תואר לו ולא הדר לו, ומאן דחזי ליה בההוא צולמא ונראהו ולא מראה ונחמדהו, ובגין דא נבואת ישעיה הנה ישכיל עבדי קא רמיז עליה, ובגין ההוא קבורה הוה בעי רחמי דלא ימות תמן כו' ובגיןך אתמר והוא מחולל מפשעינו - אתעבידת חול בגין חובה ופשע דישראל בקבורה דילך דאתמר בה ויקבור אותו בגיא כו' ובחבורתו נרפא לנו - בחבורה דאתחבר עמנא בגלותא, נרפא לנו - דאנת הוא כשמשא דנהיר דאע"ג דאתכנס בליליא - נהיר הוא בסיהרא בכל ככביא ומזלי, הכי אנת נהיר בכל מארי הלכות וקבלות ומינך אשתקין בגניזו כמבועא דאשקי לאילנין תחות שרשיהון בגניזו עד דאתבקע מימיו באתגליא הדא הוא דכתב יפוצו מעינותיך חוצה, דאנת אוף הכי כשמשא דאזיל בימי החורף תחות מבועין וכד מטא פורקנא תהא כשמשא דאזיל בקיץ לעילא ממבועין כו'".

"והענין כי סוד משה הוא תורתו - הלכה למשה מסיני - שהוא הסוד, והוא גנוז ברמז והן האגדות שהן בש"ס כמו המעשים דרבה בר חנה וסנחריב שהן לפי הנראה ח"ו כמו דברים בטלים ובהן

את הסלע ולא דיבר אליו, דנסיון הכאת האבן היה בסוף הארבעים שנה, שזהו הזמן שבו התורה עוברת מדיבורים של משה רבינו לדיבורים שלנו. עד אותה שעה הדיבורים היו כלולים בתורה שבכתב, אבל מכאן והלאה הדיבורים של תורה הם דיבורי תורה שבע"פ, וזהו הזמן שבו דיבורים עליונים היו צריכים לרדת לדיבורים תחתונים. אילו משה רבינו היה מדבר אל הסלע, והפנימיות של הסלע היתה יוצאת ע"י דיבור, היה מתגלה בעולם הדיבורים שבהם שייך לגלות את פנימיות התורה, אבל כיון שמשה היכה את הסלע א"כ הדיבור נמצא בגלות.

ובזה כלול "מי כמוך באלים - מי כמוך באלמים" (גיטין דף נו:), שכביכול הדיבור ניטל גם כלפי מעלה, שמאז סילוק הנבואה - דנביא נקרא כך ע"ש ניב שפתיים (רש"י בתחילת שמות) - הדיבור מסולק. ומאז שהדיבור מסולק מן העולם, הצורה להוציא דברים הוא לא ע"י דיבור אלא ע"י הכאה, היינו שהדבר מתגלה רק על ידי הטירחה והיגיעה של תורה שבע"פ.

וזהו מה שנאמר במי מריבה (במדבר כ, יב), "יען לא האמנתם בי", שאילו היה קיום של האמנתם בי בשלמות, האמונה היתה מתגלית בעולם במלואה. אבל עכשיו הגילוי הוא רק ע"י הכאה וטירחה, "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה אלא במי שממית עצמו עליהן **ומצער גופו תמיד**" (לשון הרמב"ם פ"ג מהלכות ת"ת). בחטא מי ריבה נתגלה שבלי יגיעה לא שייך לזכות בד"ת.

וביאר לן הגר"א, דמלבד ההעלם שיש בכל ד"ת, בדברים הפנימיים יש גלות מיוחדת, העלם באופן מיוחד, הסתר נוסף. וזהו כדרך מה שנאמר על משיח (ישעיה נג) "מי האמין לשמעתנו וזרוע ה' על מי נגלתה, וגו' לא תאר לו ולא הדר ונראהו ולא מראה ונחמדהו, נבזה וחדל אישים איש מכאבות וידוע חלי, וכמסתר פנים ממנו, נבזה ולא חשבנהו וגו' והוא מחלל מפשענו מדכא מעונותינו". דברי תורה אלו אין להם לא תואר ולא הדר, ועל פניהם נראים נבזים מאד. זהו חלק מעונשו של משה רבינו.

גנוז כל האורה והתורה, תורת משה, כל רזין דאורייתא. וזה שבקש משה שלא יגנוז הסוד באלו הדברים ולא ניתן לו. וזהו "מחולל מפשעינו" - שנעשה חול, דברים של חול, והוא "בפשעינו" כמ"ש ויתעבר ה' בי למענכם, וזהו "נבזה לא תאר לו כו'". ולעתיד יתגלה הסוד שבתוכו וזהו התורה חדשה שיתגלה לעתיד. וגרם הכאת הסלע שהוא קליפה תניינא - הרמז כנ"ל, ולכן נגזר המיתה והקבורה בצולמא דלאו דיליה, ואין מתגלין אלא הטפין דנפקו על ידו.

התורה אשר בידינו היא כולה ממשה רבינו, הסתרת הסודות היא עונש על חטא מי מריבה

ג] כל מי שמשגיג איזה דבר בתורה הוא רק מכח ניצוץ משה רבינו, כדברי חז"ל (עי' יערות דבש ח"א דרוש ג') אין לנו תורה אלא מה שקיבל משה רבינו. "מעשה וילדה אשה אחת ששים ריבוא בכרס אחד", היינו שמשה רבינו שקול כנגד כל כלל ישראל, והתורה שקיבל היא בשביל כלל ישראל. ישרא"ל - יש שישים ריבוא אותיות לתורה (כמבואר בשל"ה בכמה מקומות עי' תולדות אדם בית חכמה אות יא), התורה שייכת לששים ריבוא, ומשה רבינו שקול כנגד ששים ריבוא כלומר שהוא נותן התורה, כל השייכות של כל אחד מהששים ריבוא לתורה הוא דרך משה רבינו. וממילא כל מה שנפגם בקבלת התורה מכח מעשה משה רבינו, אין לנו כלל, שאין לנו תורה מלבד מה שמרע"ה מסר.

דברי התורה האלו שנתגלו ע"י הכאה, אינם יכולים להתגלות בדיבור רגיל, וכל הד"ת האלו מתגלים בסוד גלות, מכוסים בדיבורים שאין להם משמעות כלל ונבזים מאד. כביכול אין כלים בעולם להכיל דיבורים אלה. כדוגמת הנבואה שנמסרה בזמן הזה לקטנים ושוטים (ב"ב דף יב:).

וביאור הדבר, שכשם שהנבואה בזמן הזה אינה יכולה להתגלות בדיבורים שיש להם מהלך, דאין לנו תפיסה בדברי נבואה בזמן הזה, והצורה היחידה שדברי נבואה יכולים להתגלות בזמן הזה היא רק בדיבורים של קטנים ושוטים, כך דיבורי הסודות גם הם אין להם מהלך בעולם, ומתגלים בדברים שהם נראים כקטנות ושטות. זהו ההפך הגמור של "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" (דברים ד, ו). דיבורים אלו אינם שייכים לסדר העולם, והצורה היחידה שיתגלו היא רק ע"י דיבורים אלו.

כתוב בתיקונים, שבשביל משה רבינו רעיא מהימנא, דבר זה הוא כמחט בבשרו, שאלו היסורים שהוא סובל, שדיבורים אלו שלו מתגלים כך. אותם דיבורים שהם דברי הפנים של תורה, גילוי האמונה בעולם.

וכן ביאר הרמב"ם בהקדמה למורה "ודע, כי כשירצה אחד מן השלמים, כפי מדרגת שלמותו, לזכר דבר ממה שהבין מאלו ה'סודות', אם בפיו או בקולמוסו, לא יוכל לבאר אפלו מעט השעור אשר השיגהו באור שלם כסדר, כמו שיעשה בשאר החכמות שלמודם מפרסם. אבל ישיגהו בלמדו זולתו מה שמצאהו בלמודו לעצמו - רצוני לומר, מהיות הענין מתראה, מציץ, ואחר יתעלם, כאלו טבע הענין

לה הקדמה ראשונה

הזה - הרב ממנו והמעט כן הוא". ומבואר שאם ירצה אחד לומר דברים אלו, או שלא יצליח לומר דבר, או שיאמר משהו אחר.

ומעתה כדי ללמד תורה זו, אפשר לעשות כן רק במסירת ראשי פרקים לחכם ומבין מדעתו, ואם ימסור לתלמיד פרקים שלמים, יתברר שאין אלו דברי תורה אלו.

וזהו הפירוש של תורת "סוד", שהסוד אין ענינו דיבורים שאסור לאמרם, אלא דיבורים שאי אפשר לאמרם, וכמו שביאר בנפש החיים (שער ד' פרק כח).

נמצא דדיבורים אלה כדי שיהיה להם אחיזה בעולם, צריכים הם להתגלות דר דיבורים של שטות וקטנות. עפ"י המבואר, דבר זה הוא מפני ב' פנים הנובעים מטעם אחד, א' דיבורים אלה אין להם מערכת גילוי בעולם, ב' הטעם לזה הוא משום שזהו העונש על חטא מי מריבה.

איתא בגמ' בנדרים (דף ט:) "אמרה ליה בת קיסר לרבי יהושע בן חנניה, תורה מפוארה בכלי מכוער. אמר לה, למדי מבית אבוך, במה מניחין יין. אמרה ליה, במאני דפחרא. אמר לה, כולי עלמא בפחרא ואתון במאני דפחרא, אתון אחיתון במאני דכספא ודהבא. אזלת ורמת חמרא במאני דכספא ודהבא וסרי. אמר לה, אף אורייתא כן, והאיכא שפירין וגמירין, אמר לה, אי הוו סנו הוו גמירין טפי".

וביאור הדברים, שרבי יהושע שהוא עיקר רבו של ר"ע שהוא אבי תורה שבע"פ¹ (כולהו אליבא דר"ע), הוא זה שאומר שדוקא בכלי מכוער יכולה תורה מפוארה להתגלות. יש דרגות של חכמה שצורת התגלותם היא דוקא בכלי מכוער, כיעור פירושו שאינו מסודר בסדר העולם. רבי יהושע הוא זה שניצח את סבא דבי אתונא (בגמ' בבכורות דף ח:), דוקא רבי יהושע שהוא זה שניצח את יפת, אומר שתורה היא דוקא בדבר שאין לו יופי.

סוגיית רבב"ח היא כולה הכלי המכוער של החכמה המפוארה. ואע"פ שאין לנו שייכות לחכמה המפוארה, מ"מ משהו בגדר "פסוק לי פסוקך" יש, שמי שיש לו אזניים כרויות שומע את בורא העולם מדבר כאן.

ו. ואע"פ שרבי אליעזר גם היה רבו, אבל מ"מ אין זה עיקר רבו, שהרי רבי אליעזר הוא שמותו, וב"ש במקום ב"ה אינה משנה, ומצד שני כולוהו אליבא דרבי עקיבא, א"כ מה שאזלינן להלכה כר"ע בתושבע"פ הוא מכח דרכו של רבי יהושע.

**ספר הזוהר מיוחד שניתנה לרשב"י וחביריו רשות לגלות סודות
באופן מסודר**

ד] **אלא** דאם כנים הדברים, צ"ב מדוע בזוהר הלשון אינו כך, אלא הדברים מסודרים במערכת מסודרת ומובנת.

אלא שדברי הזוהר הם הדברים שניתנה רשות מיוחדת לרשב"י וחביריו לגלות סודות במהלכים מסודרים, וכן מבואר בהקדמת התיקונים ובזוהר בכמה מקומות, אבל חוץ מהמערכת הזאת שהיא מערכת נפרדת ועומדת בפנ"ע, אין רשות לגלות הסודות בצורה גלויה.

ומכאן מתברר נוראות הגילוי של רבי שמעון בר יוחאי, כמבואר בריש התיקונים (דף א' ע"א) כל הגילויים האלה הם מ"דרא דמלכא משיחא", אלו גילויים היונקים מהעתיד ולא מהעבר, גילויים השייכים לזמן של "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

ומבואר עוד בזוהר פרשת וירא (ח"א דף קי"ז ע"א) "ובשית מאה שנין לשתיתא יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא ומבויעי דחכמתא לתתא, ויתתקן עלמא לאעלא בשביעאה. כבר נש דמתתקן ביומא שתיתאה מכי ערב שמשא לאעלא בשבתא. אוף הכי נמי. וסימניך (בראשית ז, יא) בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' נבקעו כל מעיינות תהום רבה". [תרגום ללשון הקודש: ובשש מאות שנים לאלף הששי יפתחו שערי החכמה למעלה ומעינות של חכמה למטה, ויתתקן העולם להכנס לשביעי. כמו בן אדם שמתקן ביום ששי מכשמעריב השמש להכנס לשבת, אף כך גם, וסימן לדבר (בראשית ז, יא) בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' נבקעו כל מעיינות תהום רבה].

ומבואר שבסוף האלף השישי יהיו גילויים "יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא ומבויעי דחכמתא לתתא" כדי להכין את העולם להיכנס לאלף השביעי.

ומה שהזוהר מתכוין במבויעי דחכמתא לתתא, מבואר במפרשים שהכוונה לחכמת הטבע שהתגלתה בדורות האחרונים, ותרעי דחכמתא לעילא היא כלפי גילוי תורה שיתגלו בדרך שלא היתה קודם.

ובדורות האחרונים חזינו בעינינו היאך שנתגלו גילויי תורה שאינם לפי ערך ירידת הדורות. הקב"ה פתח מהלכים חדשים ע"י שלוחיו, בראשם עיר

הקדמה ראשונה לז

וקדיש משמיא נחית האריז"ל^ז, שמאפשר להיכנס קצת לעומקם של דברים. וכל הפתיחות האלה הם מתוך הפתיחה של ספר הזהר.

וכתוב מפורש בספר הזהר עצמו (פרשת נשא ח"ג דף קכד ע"ב): "בהאי חיבורא דילך, דאיהו ספר הזהר, וכו', יפקון ביה מן גלותא ברחמי, ויתקיים בהון ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר", והיינו שהיציאה מהגלות תהיה כפי השיעור שיתעסקו בספר הזה השייך לגאולה.

סוד הדברים הוא, כמבואר בתיקונים, שמקום סודות התורה הוא בסוד "תיבת נח", דכל הבריאה כולה בזמן החורבן חזרה לתוהו, כמבואר בגר"א על דברי הגמ' (סנהדרין דף יז.) דשית אלפי שני קיימי עלמא דב' אלפים ימות המשיח העולם חזר לתוהו. כלומר, יש כאן עוד פנים של תוהו, ורשב"י בנה תיבת נח להינצל מן התוהו, שהמקום שעליו לא חלה התוהו, הוא ספר הזוהר.

אבל מלבד ספר הזוהר, הדרך היחידה להתחבר לסודות, היא רק בצורה של "חכמת המסכן בזויה" (קהלת ט, יז), ואלו הם האגדות של רבב"ח.

ז. א"ה: ראה מה שכתב החיד"א בשם הגדולים (חלק גדולים מערכת א' אות רי"ט) "האמנם בימי רבינו האר"י זצ"ל רצה הקב"ה לפתוח שערי אורה ומעינות החכמה על ידי זכאי הארי החי, כי היתה נשמתו מעולם התקון מסוד פנימיות של הפנימיות שכבר נבררו כמה ניצוצות ולא נשאר אלא ברירת הרגלים. והיה זמן כשר להתגלות שרשי עיקרי פנימיות החכמה, ולמחיה שלחו אלקים והוציא חמה מנרתיקה והחזיר עטרה ליושנה לגלות ספוני טמוני קדשי קדשים".